

VU Research Portal

Uitkomsten onderzoek affectieschade. Vergoeding voorziet in behoefte, maar zorgvuldige aanbieding cruciaal

Akkermans, A.J.; Hulst, J.E.

published in

PIV-bulletin
2009

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Akkermans, A. J., & Hulst, J. E. (2009). Uitkomsten onderzoek affectieschade. Vergoeding voorziet in behoefte, maar zorgvuldige aanbieding cruciaal. *PIV-bulletin*, (5), 1-7.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Uitkomsten onderzoek affectieschade

Vergoeding voorziet in behoefte, maar zorgvuldige aanbieding cruciaal

Politieke lot vergoeding van affectieschade nog steeds onzeker

Op 9 juni 2009 debatteerde de Eerste Kamer over het wetsvoorstel affectieschade. Dit veelbesproken wetsvoorstel introduceert een recht op smartengeld voor naaste gezinsleden van slachtoffers die overlijden of ernstig, blijvend letsel oplopen. In de praktijk zal deze vergoeding vrijwel altijd worden voldaan door de aansprakelijkheidsverzekeraar van de veroorzaker. In 2006 was de behandeling in de Eerste Kamer opgeschort in afwachting van een empirisch onderzoek naar een aantal vragen rond het wetsvoorstel, waaronder de fundamentele vraag of familieleden van slachtoffers wel behoefte hebben aan vergoeding van affectieschade. Na ontvangst van het onderzoeksrapport¹ werd de behandeling van het wetsvoorstel hervat.

Dit artikel bevat een beknopt verslag van de uitkomsten van het betreffende onderzoek². Het werd uitgevoerd door een multidisciplinaire onderzoeksgroep van het Interfacultair samenwerkingsverband Gezondheid en Recht (IGER) van VU en VUmc, in vervolg op een terreinverkenkend onderzoek naar de behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot de afwikkeling van letselschade in het algemeen³. De onderzoeksresultaten stellen buiten twijfel dat gezinsleden van slachtoffers in meerderheid behoefte hebben aan vergoeding van affectieschade en dat zij verwachten dat die vergoeding hen kan helpen bij de verwerking

Prof. mr. A.J.
Akkermans

Mevr. mr. J.E.
Hulst, B.Sc.
Vrije Universiteit
Amsterdam

van de gebeurtenis. Een recht op vergoeding van affectieschade wordt door hen beschouwd als erkenning van de fout en hun leed. Wel blijkt cruciaal dat vergoeding van affectieschade op een uiterst zorgvuldige en goed doordachte wijze

wordt aangeboden, liefst in een apart afwikkelingstraject. Minder eenduidige antwoorden biedt het onderzoek op de controversiële vraag hoe de hoogte van de vergoeding zou moeten worden vastgesteld. De onderzoeksuitkomsten bieden steun voor een onderscheid tussen nabestaanden (van overleden slachtoffers) en naasten (van ernstig gewonde slachtoffers) voor wat betreft de hoogte van de vergoeding.

De minister van Justitie wilde vasthouden aan één vast bedrag voor alle gevallen. In de Eerste Kamer was hierop forse kritiek. De minister deed daarom de toezegging om een stelsel met verschillende (vaste) bedragen uit te werken, maar verschaftte nog geen inzicht hoe dat eruit komt te zien. Omdat dat kan bij algemene maatregel van bestuur, hoeft een en ander niet aan aanvaarding van het wetsvoorstel in de weg te staan. Dit najaar zal de Eerste Kamer over het wetsvoorstel affectieschade stemmen. Gezien de reacties in de Eerste Kamer lijkt het nog geen gelopen race.

Opzet en methoden van het onderzoek

Het onderzoek over affectieschade bestond uit een vragenlijstsonderzoek onder 463 naasten en nabestaanden van overleden en ernstig gewonde slachtoffers in Nederland, en interviews met 14 familieleden van slachtoffers in België die onder Belgisch recht smartengeld voor naasten hadden ontvangen. Onder meer ingegeven door de vragen die tijdens de parlementaire behandeling van het wetsvoorstel affectieschade werden gesteld, waren de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. In welke mate bestaat er onder naasten (van ernstig gewonde slachtoffers) en nabestaanden (van slachtoffers die zijn overleden) behoefte aan het recht op vergoeding van affectieschade?
2. Kan het vergoeden van affectieschade een positieve bijdrage leveren aan de bevrediging van bij naasten en nabestaanden levende immateriële behoeften?
3. Welke elementen uit het wetsvoorstel dragen bij aan de bevrediging van immateriële behoeften en welke niet (vast bedrag, hoogte van bedrag)?
4. Welke aspecten zijn van belang bij de daadwerkelijke uitkering van de vergoeding, uitgaande van de bevrediging van immateriële behoeften (manier en moment van aanbieden)?
5. In hoeverre hangen de belangrijkste uitkomsten samen met:
 - persoonlijke kenmerken (demografische variabelen waaronder financiële positie);
 - kenmerken van de relatie met het slachtoffer;
 - kenmerken gebeurtenis (bijvoorbeeld mate van verwijt);
 - de tijd die sinds de gebeurtenis verlopen is?

In totaal hebben 726 familieleden van slachtoffers de vragenlijst ingevuld. Hiervan werden 463 personen - 391 naasten en 72 nabestaanden - meegenomen in het onderzoek, omdat zij vielen binnen de kring van gerechtigden onder het wetsvoorstel. De deelnemers werden geworven binnen het panel van TNS NIPO (bestaande uit 220.000

mensen, waarvan de demografische samenstelling redelijk vergelijkbaar is met die van de Nederlandse bevolking) en via aanvullende kanalen (ondermeer door een steekproef uit het bestand van Slachtofferhulp Nederland). Hierdoor is de meest representatieve groep deelnemers verkregen die praktisch gezien mogelijk was. Deze representativiteit is voldoende om op basis van het vragenlijstsonderzoek algemeen geldende uitspraken te doen over de categorieën van personen die vallen binnen doelgroep van het wetsvoorstel affectieschade.

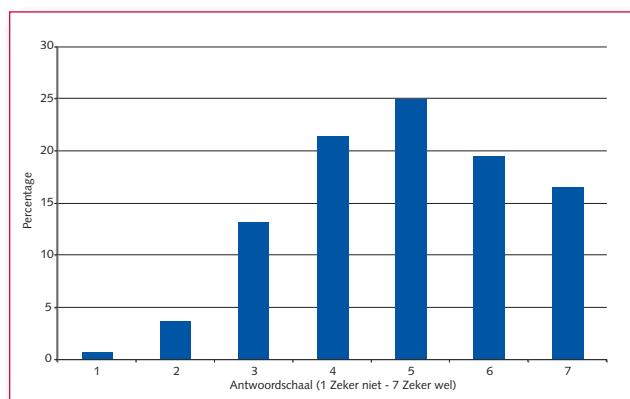
Parallel aan het vragenlijstsonderzoek zijn interviews gehouden met elf Belgische nabestaanden en drie Belgische naasten, die onder Belgisch recht een vergoeding hadden ontvangen voor immateriële schade door het overlijden of het ernstig gewond raken van een naaste. Doel van het onderzoek in België was om te leren van daadwerkelijke ervaringen van naasten en nabestaanden. In het Nederlandse onderzoek konden uit de aard der zaak slechts hypothetische vragen worden gesteld met betrekking tot de vergoeding van affectieschade ('wat zou u ervan hebben gevonden indien').

Voor het vragenlijstsonderzoek werd een vragenlijst ontwikkeld. Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden werden items en schalen geconstrueerd. Schalen bestaan uit meerdere items die samen één uitkomstmaat (zoals de behoefte aan affectieschade) meten. De meeste items werden beantwoord op een antwoordschaal met zeven punten van 1 (zeker niet) tot 7 (zeker wel). Voor meer details over de (constructie van de) vragenlijst wordt verwezen naar het onderzoeksrapport.

In de volgende paragrafen wordt op basis van de onderzoeksresultaten de beantwoording van voormelde vijf onderzoeksvragen besproken.

De behoefte aan vergoeding van affectieschade

Uit de resultaten van het vragenlijstsonderzoek blijkt dat een meerderheid van naasten en nabestaanden een duidelijke behoefte heeft aan een recht op vergoeding van affectieschade. Slechts een minderheid gaf aan die behoefte in mindere mate of niet te hebben. De spreiding van de mate van behoefte aan vergoeding van affectieschade over de totale groep respondenten wordt weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Frequentieverdeling gecategoriseerde gemiddelde scores op de schaal BEHOEFTE AFFECTIESCHADE, in percentages

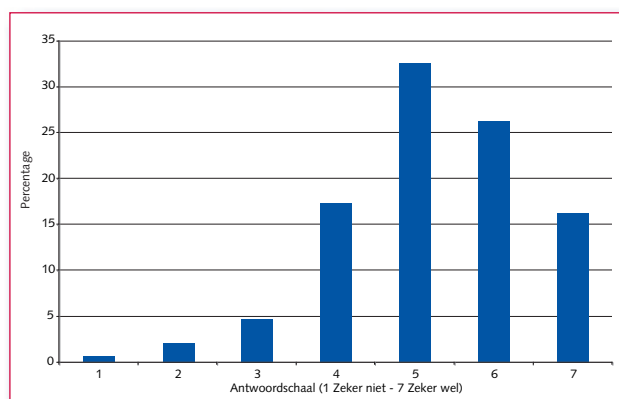
Zoals gezegd werd in de vragenlijst gewerkt met een antwoordschaal met zeven punten, variërend van 1 (zeker niet) tot 7 (zeker wel). 4 staat dus voor 'neutraal'.

Bij de opbouw van de vragenlijst was zorgvuldig rekening gehouden met de mogelijke geneigdheid van mensen om een in het vooruitzicht gesteld financieel voordeel positief te beoordelen. Daarom is de respondenten eerst gevraagd om aan te geven in hoeverre zij aandacht voor de emotionele gevolgen voor henzelf als naaste hebben gemist, voordat in de vragenlijst de mogelijkheid van een financiële vergoeding werd geïntroduceerd. Het wetsvoorstel affectieschade kwam pas nog later aan bod. Respondenten bleken meer te hebben gemist dat binnen de schadeafwikkeling werd stilgestaan bij de emotionele gevolgen voor henzelf als naaste, dan dat zij een financiële tegemoetkoming voor die emotionele gevolgen misten. Deze uitkomst biedt steun voor de veronderstelling dat de mogelijkheid van vertekening van de resultaten door de hierboven bedoelde geneigdheid, voldoende werd ondervangen. De uitkomsten laten zien dat naasten en nabestaanden behoefte hebben aan aandacht voor de emotionele gevolgen die het ongeval, de fout of het misdrijf voor hen heeft. De mogelijkheid van vergoeding van affectieschade is in die context niet meer dan een middel tot een doel. Deze mogelijkheid bleek bij de respondenten in het algemeen positieve gevoelens op te roepen.

Het antwoord op de eerste onderzoeksvraag was ondubbelzinnig: bij een meerderheid van de naasten en nabestaanden leeft inderdaad een behoefte aan de vergoeding van affectieschade. Uit het vragenlijstonderzoek bleek verder dat naasten en nabestaanden niet significant van elkaar verschillen in hun behoefte aan een recht op vergoeding van affectieschade.

De bijdrage aan de bevrediging van immateriële behoeften

Driekwart van de naasten en nabestaanden was van oordeel dat een recht op vergoeding van affectieschade een positieve bijdrage zal leveren aan de bevrediging van hun immateriële behoeften. Slechts een kleine minderheid dacht daar anders over. Deze uitkomst wordt weergegeven in Figuur 2.

Figuur 2. Frequentieverdeling gemiddelde scores op de schaal
WAARDERING AFFECTIESCHADE, in percentages

De uitkomsten van het vragenlijstonderzoek laten duidelijk zien dat een recht op vergoeding van affectieschade volgens naasten en nabestaanden zal bijdragen aan de bevrediging van hun immateriële behoeften en hun verwerking van de emotionele gevolgen. Zo gaven respondenten aan dat zij een recht op vergoeding van affectieschade onder meer opvatten als: het erkennen van de fout door de veroorzaker, het vragen van een opoffering van de veroorzaker, erkenning voor de naaste/nabestaande zelf en erkenning door het Nederlandse rechtssysteem van de emotionele gevolgen van het ongeval voor naasten. Naasten en nabestaanden bleken niet significant van elkaar te verschillen in het effect dat zij verwachtten van de vergoeding op hun verwerking.

Nog belangrijker voor hun verwerking vonden naasten en nabestaanden de daadwerkelijke vergoeding van de financiële schade, een soepel verlopende afwikkeling daarvan en erkenning door de veroorzaker van diens fout en de gevolgen. Uit deze uitkomsten van het vragenlijstonderzoek in hun onderlinge samenhang bezien spreekt duidelijk de aard van het belang dat aan een recht op vergoeding van affectieschade wordt toegekend. Men ziet dit recht vooral als een middel tot een doel. Respondenten bleken de vergoeding voor affectieschade onder meer op te vatten als erkenning van de fout en van de gevolgen door de veroorzaker. Naasten en nabestaanden verwachten dus dat de vergoeding voor affectieschade onder meer bijdraagt aan hun behoefte aan herstel van de onrechtvaardigheid in de relatie tot de verantwoordelijke partij. Met andere woorden: een recht op vergoeding van affectieschade zal er volgens de respondenten aan bijdragen dat behoeften worden vervuld die als zodanig (nog) hoger worden aangeslagen dan de behoefte aan vergoeding van affectieschade zelf. Aan een vergoeding ten titel van affectieschade kan dus een zekere katalyserende werking worden toegedacht. Ook hier blijkt dus dat de vergoeding van affectieschade meer wordt gezien als een middel tot een doel, dan als een doel op zichzelf.

Wijze van vaststelling en hoogte van het bedrag

Het wetsvoorstel affectieschade kent het systeem dat de hoogte van de vergoeding van affectieschade wordt geregeld bij algemene maatregel van bestuur, waarbij de minister vooralsnog denkt aan één vast bedrag voor alle gevallen van € 10.000. Met betrekking tot de derde onderzoeksvraag, in welke mate elementen uit het wetsvoorstel zoals het vaste bedrag en de voorgenomen hoogte van € 10.000 kunnen bijdragen aan de bevrediging van immateriële behoeften, geven de resultaten van het onderzoek het volgende beeld.

Wijze van vaststelling

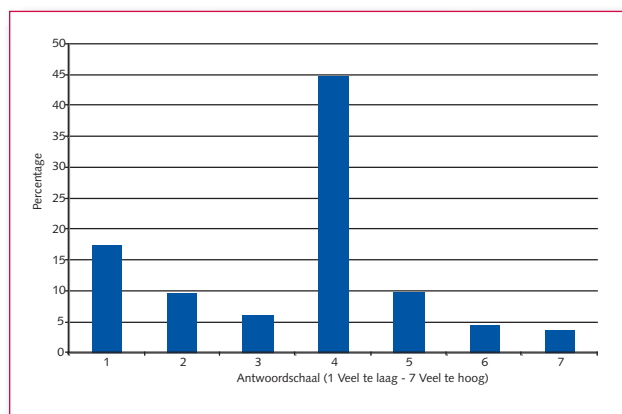
Uit het vragenlijstonderzoek bleek een duidelijke voorkeur van naasten en nabestaanden voor een wijze van vaststelling van de vergoeding die rekening houdt met hun individuele omstandigheden, boven een systeem met een vast bedrag. Dit ondanks dat deze mogelijkheid in de vragenlijst nadrukkelijk was gekoppeld aan het nadeel van lastige discussie over de hoogte van het bedrag en een langduri-

ger afwikkeling. Respondenten gaven in grote meerderheid aan het belangrijker te vinden dat rekening wordt gehouden met hun individuele omstandigheden bij de vaststelling van het bedrag voor vergoeding van affectieschade, ook al leidt dit tot lastige discussies en een langduriger afwikkeling. Respondenten werden verder bevraagd over drie vormen van vaststelling: een vast bedrag (zoals voorgenoemen in het wetsvoorstel), een variabel bedrag (waarvan de hoogte per individueel geval wordt vastgesteld), en een zogenoemd genormeerd bedrag (een tussenform waarbij voor de hoogte van het bedrag wordt aangesloten bij een tabel met relatie- en letselcategorieën). Op de vraag welke wijze van vaststelling het meest zou hebben bijgedragen aan de eigen verwerking, koos 36% van de respondenten voor een variabel bedrag, 28% voor een genormeerd bedrag en slechts 16% voor een vast bedrag. 20% antwoordde met 'geen mening'. Er bleken op deze punten geen significante verschillen tussen naasten en nabestaanden. In zoverre sluit het voornemen van de wetgever om te werken met één vaste vergoeding voor alle gevallen, dus niet aan bij de voorkeuren van de meeste naasten en nabestaanden.

Tegelijkertijd vonden naasten en nabestaanden een soepele en vlotte afwikkeling van de financiële schade het belangrijkste van allemaal, en gaven respondenten aan dat lastige discussies over de hoogte van het bedrag hun verwerking zouden belemmeren. Dat staat op gespannen voet met de voorkeur om rekening te houden met individuele omstandigheden bij de vaststelling van de vergoeding, omdat variatie in bedragen aanleiding kan geven tot lastige discussies en een langduriger afwikkeling. Een mogelijke verklaring voor deze tegenstrijdige uitkomsten kan zijn dat de voorkeur van de Nederlandse respondenten mede is ingegeven door hun verwachting dat een vast bedrag, vanwege zijn abstracte karakter, naar zijn aard minder erkenning biedt van het door hen individueel ervaren verlies. Dit terwijl deze voorkeur niet wordt gecorrigeerd door daadwerkelijke ervaring met de nadelen van de noodzaak om over de hoogte van het bedrag in debat te gaan. Een aanwijzing hiervoor is dat in interviews met Belgische nabestaanden en naasten de teneur bleek dat men het onaangenaam vond om over de hoogte van het smartengeld voor naasten te moeten steggelen. Met de juist gemaakte kanttekening in het achterhoofd, luidt de conclusie dat het voornemen om te werken met één vaste vergoeding voor alle gevallen niet aansluit bij de voorkeur van de meerderheid van naasten en nabestaanden.

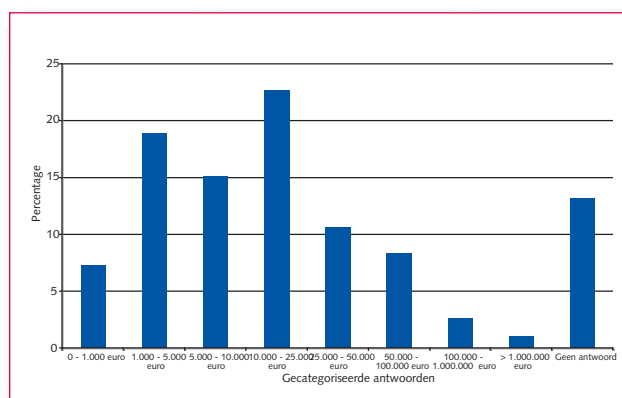
Hoogte van het bedrag

Indien sprake is van een vast bedrag, staat 45% van de respondenten neutraal tegenover een hoogte van € 10.000, 28% vond dit te laag en 8,5% te hoog. Ruim 13% koos ervoor bij deze vraag geen antwoord in te vullen. Deze uitkomsten worden inzichtelijk gemaakt in Figuur 3. (NB: bij een zevenpuntsschaal staat 4 voor 'neutraal', in dit geval dus voor 'niet te laag en niet te hoog'). Op grond van dit resultaat zou men kunnen concluderen dat het voorgenoemen bedrag van € 10.000 zo gek nog

Figuur 3. Antwoorden op de vraag 'Als gekozen wordt voor een vaste vergoeding, wat vindt u dan van € 10.000?' in percentages, n=463

niet is. Daar zou tegen kunnen worden ingebracht dat, omdat het nu eenmaal heel moeilijk is om een bedrag op het geleden immateriële verlies te plakken, niet kan worden uitgesloten dat de respons wel eens vergelijkbaar had kunnen uitvallen indien was gevraagd wat men vond van een bedrag van bijvoorbeeld € 20.000. Aan de respondenten is ook gevraagd wat zij zelf een passend bedrag voor de eigen situatie vonden. De uitkomsten zijn weergegeven in Figuur 4.

Figuur 4. Antwoorden totale groep respondenten op open vraag naar passend bedrag (gecategoriseerd) (n=463)

23% van de respondenten noemde een bedrag van meer dan € 10.000 tot € 25.000 (staaf 4 van Figuur 4). Maar daar staat tegenover dat 41% van de respondenten een bedrag tot en met € 10.000 invulde (de eerste drie staven van Figuur 4 bij elkaar opgeteld). 13% van de respondenten koos ervoor geen antwoord in te vullen. Hieruit volgt dat de eigen voorkeuren wel wat hoger liggen, maar een bedrag van € 10.000 door een aanzienlijk deel van de respondenten als niet te laag wordt ingeschat. Op dit punt doen zich echter wel significante verschillen tussen nabestaanden en naasten voor: nabestaanden vonden € 10.000 vaker te laag dan naasten. Op de vraag wat men vindt van een bedrag van € 10.000 was de (gecorrigeerde) gemiddelde score van nabestaanden 2.51 en van naasten 3.7 op de schaal van 1 (veel te laag) tot 7 (veel te hoog). Antwoorden op de open vraag naar een passende vergoe-

ding voor de eigen situatie ondersteunden dit. Naasten vulden gemiddeld een bedrag tussen € 10.000 en € 25.000 in en nabestaanden gemiddeld een bedrag tussen € 50.000 en € 100.000.

Deze resultaten in hun onderling verband kunnen de conclusie dragen dat, in het licht van de omstandigheid dat het geleden immaterieel nadeel zich nu eenmaal slecht leent om in een geldbedrag uit te drukken, de voorgenomen hoogte van € 10.000 door een meerderheid van de naasten niet als ongepast zal worden opgevat, maar dat dit voor nabestaanden anders zal liggen. Als bij nadere gedachtevorming over de modaliteiten van de vergoeding voor affectieschade zou worden overwogen om een hoger bedrag toe te kennen aan nabestaanden dan aan naasten, dan zouden de uitkomsten van het onderzoek daarvoor steun bieden.

Wijze van aanbieding van de vergoeding

Zoals gezegd is de doelstelling van het wetsvoorstel affectieschade het verschaffen van erkenning en genoegdoening. Compensatie staat op de achtergrond. Deze doelstelling sluit aan bij de uitkomsten van het vragenlijstonderzoek dat vergoeding van affectieschade meer wordt gezien als een middel tot een doel, dan als een doel op zichzelf, en dat respondenten verwachten dat vergoeding van affectieschade eraan zal bijdragen dat behoeften worden vervuld die als zodanig hoger worden aangeslagen dan de behoefte aan vergoeding van affectieschade zelf. Voor de mate waarin deze doelstelling gerealiseerd kan worden blijkt de wijze van de aanbieding van de vergoeding echter cruciaal. De uitkomsten van de Belgische interviews laten zien dat een strikt zakelijke afhandeling erg pijnlijk voor de betrokkenen kan zijn. De wijze waarop toekenning van de vergoeding aan hen bekend werd gemaakt, is op zijn best te omschrijven als zakelijk, formeel:

“Een koele brief. Dat de commissie bij elkaar was gekomen en dat ze besloten hebben de som van zoveel euro uit te betalen. Dat was het. [Interviewer: “... stond er ergens ‘een erkenning van ...?’”] Ik weet niet of er een verwijzing in stond. Er stond een dossiernummer op, gewoon een dossiernummer. Maar niets emotioneels. Zo’n koele kikkerbrief.”

“Het was puur rationeel opgesteld, u krijgt dit omdat, het was precies een brief als bij blikshade.”

Soms werd de brief over toekenning aan de advocaat gestuurd; de respondent ontving dan een kopie. Met de Belgische geïnterviewden is verder gesproken over de manier waarop het naar hun mening beter had gekund. Rode draad in de antwoorden was de wens tot een meer persoonlijke aanpak, waarbij ook wordt verwezen naar wat gebeurd is in plaats van enkel vermelding van een dossiernummer:

“Een gesprek dat zou al een manier van respect zijn als het op een eerlijke en correcte manier gebeurt (...). Een brief zou ook al goed zijn maar een persoonlijk gesprek waardeer ik toch nog altijd meer, maar een brief kan ook goed zijn als hij maar eerlijk is opgesteld.”

“Bijvoorbeeld naar aanleiding van, en als er dan maar iets had gestaan van ‘de moord op uw dochter op die datum’, hebben wij beslist over te gaan tot uitbetaling van, als schadeloosstelling dit en dat bedrag. (...) Het mag ook in een beetje menselijker taal. Ze mogen toch al de naam van het kind vermelden in plaats van ‘Betreft het dossier..., een nummer.’”

“Maar het zou niet via zo’n klassiek briefje moeten zijn, maar op een menselijke manier een overdracht zijn. Maar die man of vrouw die het zou voorstellen, moet wel wat empathisch vermogen hebben. Want het is niet zomaar we geven u zoveel. We krijgen een vergoeding voor een verlies dat nooit gecompenseerd kan worden. En dat missen we hier. Hier is het puur rationeel dat ze naar uw advocaat een brief schrijven. Want dat komt ook van de advocaat van die andere verzekeringsmaatschappij. Maar het zou op een iets menselijkere manier mogen zijn.”

Een ondoordachte manier van aanbieden blijkt ernstig afbreuk te kunnen doen aan het effect van de vergoeding. Men heeft behoefte aan een persoonlijke manier van aanbieden met een toonzetting waaruit medeleven blijkt, en dat men zich bewust is dat het hier om een mens gaat en niet om een geval van blikshade.

In het (Nederlandse) vragenlijstonderzoek werden respondenten ondervraagd over verschillende modaliteiten bij het aanbieden van een vergoeding van affectieschade.

Positief werden onder andere gewaardeerd:

- een persoonlijke brief van de verzekeraar van de verantwoordelijke persoon/dader, waaruit medeleven spreekt;
- dat in een brief wordt aangegeven dat smartengeld een symbolisch karakter heeft, omdat het geen echte compensatie kan bieden voor de gevolgen van het ongeval;
- een brief van de verantwoordelijke persoon zelf. Naasten en nabestaanden van slachtoffers van een geweldsmisdrijf stellen een brief van de dader echter niet op prijs.

En negatief werden gewaardeerd:

- dat het bedrag voor affectieschade zonder begeleidende brief of bezoek zou worden gestort;
- dat de voor het ongeval verantwoordelijke persoon of dader op bezoek komt;
- dat zij in een brief suggesties ontvangen over de manier waarop de vergoeding van affectieschade zou kunnen worden besteed (om het symbolische karakter van de vergoeding te benadrukken).

Daarnaast verdient het aanbeveling in een schriftelijke aanbiedingsbrief tevens op te nemen dat erkend en betreurd wordt dat door de verantwoordelijke persoon een fout is gemaakt. Dit in verband met de onderzoeksresultaten dat naasten en nabestaanden erkenning van de fout erg belangrijk vonden voor hun verwerking en de vergoeding voor affectieschade door hen onder meer werd opgevat als erkenning van de fout door de verantwoordelijke partij⁴. Op grond van recent buitenlands empirisch

onderzoek kan worden verwacht dat ook mededelingen van deze strekking afkomstig van de verzekeraar effectief zullen zijn⁵.

Uit de interviews in België bleek voorts dat het afbreuk kan doen aan de betekenis van de vergoeding wanneer deze tegelijkertijd wordt afgewikkeld met de vergoeding van financiële schade. Zo bleek het smartengeld voor naasten/nabestaanden soms te zijn opgenomen in een totaalvoorstel voor afwikkeling van alle schadeposten en ook mee te lopen in schikkingonderhandelingen. Niet alleen ontbreekt in dergelijke gevallen een specifiek getoonzette presentatie, ook kan het gevaar bestaan dat de hoogte van het betreffende bedrag in de schikkingonderhandelingen bedoeld of onbedoeld het karakter van wisselgeld krijgt. Ook bleek dat de gecombineerde vaststelling en uitkering kan leiden tot verwarring van vergoeding van materiële en immateriële schade.

Geconcludeerd kan worden dat een vergoeding voor affectieschade zijn doel voorbij schiet indien zij niet op een doordachte wijze wordt aangeboden. Om deze reden verdient het aanbeveling de afwikkeling van affectieschade plaats te laten vinden in een apart traject, dus los van de eventuele afwikkeling van financiële schade. Dat voorkomt verwarring met eventuele andere schadeposten, biedt het meest de gelegenheid voor een specifiek getoonzette presentatie, en benadrukt dat het hier om een schadepost gaat van een andere orde dan de financiële schade. In dit verband is ook het moment van aanbieden van belang. De interviews in België laten zien dat zowel een zeer snelle als een erg trage afwikkeling aanstootgevend wordt gevonden.

“Een week nadat onze dochter gestorven is, ze heeft eigenlijk een week in coma gelegen en dan gestorven, is de verzekeringsmaatschappij van de tegenpartij bij ons geweest en hebben zij eigenlijk onmiddellijk een voorstel gedaan van morele schadevergoeding, naast vergoeding van de kosten die te maken hadden met het ongeluk. De wetgeving in België is zo, dat voor voetgangers, fietsers, zachte weggebruikers eigenlijk, dat per definitie, onafhankelijk van de uitspraak van de schuld in de gerechtelijke zaak, dat ze toch gedekt zijn. Dus een week na de feiten hebben wij dan een voorstel gekregen, zowel voor morele schadevergoeding als voor deling van de kosten, waar we dan nog op 't ogenblik bezig waren, met de eerste stappen van de begrafenisondernemer te contacteren bij wijze van spreken... Wij waren afschuwelijk gechoqueerd daarover... (...) En als dat zo wettelijk of genegotieerd gekaderd is, dan denk ik dat dat acceptabel was geweest, ja. Maar geen twee weken na het ongeval, zes maanden, een jaar... Die eerste zes maand dan ben je een wrak. En daarna ook nog maar dan is het zoiets van ... Dat is eigenlijk de 'least' van uw bezigheden. Dus het snel afwickelen is niet noodzakelijk goed, denk ik. Te snel.”

“Ja, en dat is afgesloten, vorig jaar. Acht jaar later, dat trekt er niet op, dit is geen manier van doen. (...) Dit is een zeer eenvoudig ongeval, dat is zo. Er zijn twee partij-

en bij betrokken, de bestuurder van de auto en mijn zoon, twee partijen, niet meer en niet minder. De gevolgen van het ongeval zijn meer dan duidelijk, Joost⁶ is dood... Men moet daar dus niet over discussiëren, duidelijker kan dat toch niet. En dat duurt dus acht jaar om dat af te handelen”

Dat enkele Belgische geïnterviewden een zeer snelle uitkering niet passend vonden kan echter ook zijn beïnvloed doordat bij de aanbieding het bijzondere karakter van de vergoeding niet tot uitdrukking werd gebracht. Maar een zorgvuldige timing lijkt hoe dan ook erg belangrijk. Ook in dit opzicht verdient het aanbeveling om de afwikkeling van affectieschade in een apart traject te laten plaatsvinden.

Samenvattend bieden de resultaten van het onderzoek steun voor de volgende aanbevelingen:

- Om de doelstelling van de vergoeding van affectieschade veilig te stellen dient zij plaats te vinden in een context van zorgvuldige communicatie met de gerechtigden.
- Trefwoorden daarbij zijn een persoonlijke toonzetting waaruit medeleven blijkt, dat betreurd wordt dat er een fout is gemaakt/misdrijf is begaan, en het besef dat het om een schadepost gaat met een bijzonder karakter.
- Voorts zou tot uitdrukking moeten worden gebracht dat de vergoeding slechts een symbolisch karakter heeft omdat zij nu eenmaal geen echte compensatie kan bieden voor het geleden immateriële nadeel.
- Schriftelijke communicatie lijkt hiervoor in het algemeen geschikt te zijn, maar afhankelijk van de situatie kan een en ander ook door middel van een huisbezoek.
- Een brief van degene die verantwoordelijk is voor het ontstaan van de schade wordt in het algemeen positief gewaardeerd, een huisbezoek echter niet. Naast en nabestaanden van slachtoffers van een geweldsmisdrijf stellen echter ook een brief van de dader niet op prijs.
- Aanbieding van de vergoeding dient plaats te vinden binnen een specifiek daarvoor te definiëren tijdsperiode.
- De afwikkeling van affectieschade dient bij voorkeur plaats te vinden in een apart traject, los van de eventuele afwikkeling van financiële schade.

Daarnaast zou in het kader van de aanbieding van een vergoeding voor affectieschade kunnen worden overwogen bij gezinsleden van slachtoffers te informeren hoe het met hen gaat en hen aan te bieden om naar hun ervaringen, behoeften en ideeën te luisteren. Dit zou eventueel kunnen worden opgenomen in een brief aan de gerechtigden. Deze vormen van inter-persoonlijke sensitiviteit kunnen ook herstellend werken, zoals blijkt uit buitenlandse empirische onderzoeksliteratuur⁷.

Invloed van kenmerken van ongeval, relatie en individu

Tenslotte werd in het vragenlijstonderzoek nagegaan in hoeverre er een samenhang bestaat tussen de door respondenten gegeven antwoorden en een aantal persoonlijke kenmerken van respondenten, de relatie slachtoffer/naaste en kenmerken van het ongeval. Met betrekking tot de

zogenaamde demografische variabelen (geslacht, leeftijd, opleiding en inkomen) van respondenten komen de resultaten op het volgende neer. Er bleek géén significante effecten van inkomen en geslacht op de behoefte aan vergoeding van affectieschade, de verwachte bijdrage van vergoeding van affectieschade aan de verwerking, noch op de beantwoording van de vragen over de hoogte van de vergoeding. Wel werden enkele kleine effecten gevonden van opleidingsniveau en leeftijd: lager opgeleiden en ouderen hadden iets meer behoefte aan affectieschade; ouderen verwachtten dat de vergoeding iets meer bijdraagt aan de verwerking en vonden € 10.000 iets vaker te laag.

Verder bleken er géén significante groepsverschillen tussen relatiecategorieën (slachtoffer was kind, partner, ouder van respondent), noch tussen ongevalcategorieën (verkeer, arbeid, medisch, geweld) op de scores voor de belangrijkste uitkomstmaten (behoefte, verwachte bijdrage en hoogte bedrag). Dit kon echter alleen voor de groep naasten en niet voor de groep nabestaanden worden onderzocht, omdat de groep nabestaanden te klein was om deze verschillen statistisch te kunnen toetsen. Zowel voor naasten als voor nabestaanden bleek een sterker verwijt aan de verantwoordelijke persoon/dader gepaard te gaan met een grotere behoefte aan vergoeding van affectieschade en een grotere verwachte bijdrage van vergoeding van affectieschade aan de verwerking. Voorts bleek voor naasten dat een grotere impact van het letsel (op het functioneren van het slachtoffer, de relatie naaste/slachtoffer en de zorg door de naaste), gepaard ging met een grotere behoefte aan vergoeding van affectieschade en een grotere verwachte bijdrage van vergoeding van affectieschade aan de verwerking. In al deze gevallen vertaalden de gevonden verschillen zich echter niet een significant onderscheid in de beantwoording van de vragen over de hoogte van de vergoeding. Voor de overige variabelen (tijdsverloop sinds het ongeval, aantal zorguren door naaste, financiële schade, hechtheid relatie ten tijde van het ongeval) werden geen significante effecten gevonden. Op de lichte effecten van opleidingsniveau en leeftijd na, bleken van alle onderzochte variabelen dus alleen de ernst (impact) van het letsel bij naasten en de mate van het verwijt aan de verantwoordelijke persoon (bij naasten én nabestaanden) van invloed te zijn op de behoefte aan vergoeding van affectieschade en de verwachte bijdrage daarvan aan de verwerking.

Hoe nu verder?

Zoals gezegd heeft de minister van Justitie de Eerste Kamer toegezegd om een stelsel met meerdere (vaste) bedragen te ontwerpen. De concept-AMvB waarin dit wordt uitgewerkt zal na advies van de Raad van State worden voorgelegd aan de Eerste Kamer. De onderzoeksuitkomsten bieden als vermeld steun voor een onderscheid tussen nabestaanden (van overleden slachtoffers) en naasten (van ernstig gewonde slachtoffers) voor wat betreft de hoogte van het bedrag.

De minister wilde de manier van aanbieden van de vergoeding overlaten aan zelfregulering. Hiertoe had de

minister contact gehad met de Stichting PIV, die al had toegezegd initiatieven te zullen ontplooiën om tot regulering te komen. De minister had aan de Stichting PIV als opties genoemd een door De Letselschade Raad tot stand te brengen richtlijn, en een door verzekeraars zelf tot stand te brengen interne bedrijfsregeling. De fracties van de VVD, SP en PvdA uitten kritiek op deze keuze voor zelfregulering bij de aanbidding van de vergoeding. Op dit punt zal de minister schriftelijk reageren als hij de concept-AMvB naar de Eerste Kamer zendt.

Uit het in dit artikel beschreven empirisch onderzoek blijkt dat gezinsleden van slachtoffers in meerderheid behoefte hebben aan vergoeding van affectieschade en dat zij verwachten dat die vergoeding hen kan helpen bij de verwerking. Dit najaar zal duidelijk worden hoe het afloopt met het wetsvoorstel affectieschade bij de stemming in de Eerste Kamer. Uit de reacties in de Eerste Kamer op 9 juni 2009 lijkt op te maken dat het CDA vindt dat het niet aan de overheid is om dit soort leed op te vangen. De VVD heeft reserves geuit uit vrees voor een claimcultuur. De SP lijkt positiever, maar afgewacht moet worden of zij tevreden zal zijn met het nieuwe stelsel voor vaststelling van de vergoeding. De PvdA toonde zich het meest duidelijk vóór het wetsvoorstel dat volgens haar tegemoetkomt aan een symbolische erkenning van het aangedane leed.

¹ A.J. Akkermans, J.E. Hulst, E.A.M. Claassen, A. ten Boom, N.A. Elbers, K.A.P.C. van Wees, D.J. Bruinvels, *Slachtoffers en aansprakelijkheid. Een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht*, Deel II, Affectieschade, Den Haag: WODC 2008, zie www.wodc.nl > zoeken op 'slachtoffers en aansprakelijkheid'.

² Voor meer uitgebreide informatie wordt verwezen naar het onderzoeksrapport. Zie voorts A.J. Akkermans e.a., "Onderzoek biedt steun voor wetsvoorstel: vergoeding van affectieschade helpt, mits zorgvuldig aangeboden", AV&S 2009, nr. 3, p. 3-12.

³ R.M.E. Huver, K.A.P.C. van Wees, A.J. Akkermans en N.A. Elbers, *Slachtoffers en aansprakelijkheid. Een onderzoek naar behoeften, verwachtingen en ervaringen van slachtoffers en hun naasten met betrekking tot het civiele aansprakelijkheidsrecht*, Deel I, Terreinverkenning, Den Haag: WODC 2007, zie www.wodc.nl > zoeken op 'slachtoffers en aansprakelijkheid'.

⁴ Ook recent buitenlands empirisch onderzoek wijst erop dat het voor herstel van primaire slachtoffers relatief nog belangrijker is dat een normschender zijn fout erkent, dan dat de normschender medeleven uit voor de gevolgen voor het slachtoffer. N. Shnabel & A. Nadler, A needs-based model of reconciliation: Satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 94 (2008), 116-132.

⁵ T.G. Okimoto & T.R. Tyler, Is compensation enough? Relational concerns in responding to unintended inequity, *Group Processes & Intergroup Relations*, 10 (2007), 399-420.

⁶ Gefingeerde naam.

⁷ Onder meer Okimoto & Tyler (2007).